

**Radovan Vidović: ČAKAVSKE STUDIJE, izdavač Čakavski sabor,
Split, 1978.**

Nedavno je u Splitu, u Biblioteci »Mogućnosti«, Čakavski sabor izdao knjigu »Čakavske studije« Radovana Vidovića, osnivača i više-godišnjeg urednika časopisa »Čakavska rič«.

U knjizi su skupljena tri opsežna rada ovog autora: O postanku i značenju splitskih nadimaka, O frekvenciji romanskog leksika talijanskog (mletačkog) porijekla u splitskom čakavskom govoru, Splitski »Pučki list« i slika života štokavske i čakavske Dalmacije na njegovim stranicama.

Kako sam naziv nagovještava, pristupi naznačenim problemima mogu biti raznorodni: jezički, što nas ovdje najviše i prevashodno zanima, literarni, kulturno-historijski i sociološki. Može se reći da je u svim člancima evidentno nastojanje autorovo da zadane probleme osvijetli iz svih aspekata, s tim, naravno, što će ponekad prevagnuti jedan od tih aspekata.

U prvom članku (O postanku i značenju splitskih nadimaka) autora zanima socijalna i sociološka podloga nastanka nadimaka, što je ujedno uvodno razmatranje, a u središtu analize nalaze se čisto jezička objašnjenja ove pojave, te dosta opsežan spisak nadimaka.

Za autora proučavanje splitskih nadimaka ima značaj sa dijalektološkog stajališta, jer su dijalektolozi leksičko blago, osobito u oblasti antroponimije, zapostavljali i ostavljali izvan, bolje reći, pored svog kruga interesa. Pri proučavanju nadimaka nameće se potreba da se sagledaju specifičnosti splitskog govora, svojevrstne mješavine elemenata govora štokavske kontinentalne Dalmacije (ikavske, naravno) i primorsko-čakavskih.

Kako nadimci nastaju u posebnim društvenim odnosima, u posebnoj klimi dalmatinskih »mista«, autor nastoji osvijetliti socijalne uslove njihova nastanka, što je veoma živ i umjestan uvod u razradu osnovnog problema, da bi odmah zatim objasnio zašto u savremenim uslovima nekih nadimaka nema, ili zašto uopće nestaju nadimci u izmijenjenim društvenim odnosima i u uslovima izmijenjene strukture gradskog življa.

Korpus na kojem je autor proučavao karakteristike splitskih nadimaka jesu djelo I. Kovačića *Smij kroz suze*, zatim rukopisni zapisi Ivana Reića, te djela splitskih humorista Uvodića, Mihaljevića, Katunarića i dr. Ukupno je posmatrano 872 nadimka.

U onom dijelu koji bismo mogli nazvati jezičkom analizom fenomena nadimaka autor najprije ustanovljava da u glasovnoj strukturi nadimaka prevladavaju konsonanti, ali to ne znači *da su tvrđeg izgovora*, već prevladavaju višekonsonantski skupovi.

Među akcenatske specifičnosti nadimaka idu: pojave čakavskog akuta pored četiri akcenta koje ima i štokavski, s tim što je kvantitet dugih akcenata (dugosilaznog i dugouzlaznog) nešto različit od štokavske situacije; prisustvo dvaju akcenata u znatnom postatku nadimaka, što je, po autorovu mišljenju, posljedica miješanja dva akcenatska područja u splitskom govoru: primorsko-čakavskog i kontinentalno-štokavskog.

Vidović zatim daje statističku analizu frekvencije akcenata i njihovih pozicija.

U nastavku analize autor utvrđuje kojim vrstama riječi pripadaju nadimci — to su, najčešće, imenice, rijetko ostale vrste riječi, te najčešće se svi odnose na muškarce, bez obzira na njihov gramatički rod.

Jedno od najznačajnijih pitanja vezanih za nadimke jest njihovo porijeklo, što i Vidović nastoji razjasniti, te utvrđuje brojčane odnose između nadimaka domaćeg porijekla, kojih je najviše, i nadimaka porijeklom iz stranih jezika. Međutim, mnoga pitanja tim nisu razriješena, a postavljeni brojčani odnosi samo bi bili polazište za dalja istraživanja i generalizacije kojih ovdje nema. Značaj i opširnost tog pitanja mogli bi predstavljati temu posebnog članka ili studije, pa možda stoga autor ovdje probleme samo naznačava ne pretendujući da daje konačan sud. Nedostatak dubljeg istraživanja porijekla pojedinih nadimaka u ovom se dijelu teksta još i ne nameće u punoj mjeri, dok u popisu nadimaka, u dijelu studije pod nazivom Rječnik, ponekad nemogućnost utvrđivanja porijekla može ozbiljno zasmetati. Vidović to nastoji opravdati time što se zaboravlja uzrok postanka nekog nadimka, ili se deformira riječ do te mjere da je teško prepoznatljiva, no kao jezičko objašnjenje to ipak ne može stajati.

Posljednji dio, prije Rječnika, bavi se karakterom nadimaka, navodi se pregled osobina koje su uzrok nastanka nadimka, osnovna značenja riječi upotrijebljenih za nadimke, ali sve u pregledu i u osnovnim crtama.

Navođenje Rječnika nadimaka predstavlja dragocjen materijal za svakoga koga fenomen nadimaka može zanimati sa lingvističkog aspekta, ne manje i sa sociološkog, s tim što bi on najzanimljiviji ipak bio za lingvistu kao pokazatelj nekih kretanja u leksici jednog gradskog idioma. S druge strane, spisak nadimaka pokazuje izuzetno duhovito spajanje imena i značenja svojstveno splitskom puku, što može zanimati i stilistu i proučavaoca semantike.

Centralno mjesto u knjizi pripada studiji O frekvenciji romanškog leksika talijanskog (mletačkog) porijekla u splitskom čakavskom govoru, koja zauzima prostor od 33 do 122 strane.

Kao i u prvom članku, Vidović najprije razrješava neka načelna pitanja relevantna za problem, u ovom slučaju to je osvrt na termi-

nološke nesuglasice vezane za jezičko posuđivanje u leksičkoj oblasti. Između mnogih termina Vidović se opredjeljuje za *usvojenice* i predlaže dalju klasifikaciju na neponašene i ponašene, te na nametnice i nenametnice, sa objašnjenjima svakog naziva.

U drugom dijelu studije govori se uopće o vremenu i načinu ulaska talijanske leksike u primorske govore i u jezik literature. Autor citira najvažnije postavke i mišljenja pojedinih istraživača o tom fenomenu. Taj dio ima općekulturni i historijski značaj, jer je ne samo objašnjenje puteva ulaska talijanske leksike već i zanimljiva slika historijsko-socioloških uslova u kojima je taj proces bio aktivan.

Treći dio studije govori o strukturi i porijeklu splitskog stanovništva i formiranju splitskih zagrađa, što je od nepobitnog značaja za formiranje današnjeg splitskog govora kao *štokavoidnog čakavskog govora*, polučakavskog idioma sa nizom štokavskih crta. Čakavski je ostao rudimentaran, a splitski je govor štokavsko-ikavski Dalmatinske zagore.

Nakon tog opsežnog uvoda, koji je svojevrsna sociološka i historijska informacija, ali kojoj bismo ipak mogli zamjeriti nešto prevelik broj citata kao ilustraciju pojedinih postavki, Vidović započinje analizu frekvencije talijanske leksike.

Korpus na kojem je problem posmatran uziman je iz različitih razdoblja, upravo iz onih koja po autorovu mišljenju pokazuju liniju kojom je jačanje talijanskih uticaja na planu leksike raslo od Marulićeva vremena do pada Austrije.

Posmatranje je obuhvatilo period Marulićeva vremena (pored Marulićevih tekstova analizirane su i dvije rukopisne crkvene pjesme, te jedna matrikula bratovštine sv. Mande) do konca 18 st., što je označeno kao I faza prodora talijanske leksike, u kojoj je prisustvo strane leksike dosta malo.

Druga faza obuhvata kraj 19. i poč. 20. st. (do kraja 30-ih godina) i analizirana je leksika u splitskim humorističkim listovima »Duje Balavac« i »Štandarac«, te u Kovačićevoj knjizi »Smij i suze starega Splita«. U ovom je razdoblju broj tuđica znatno veći.

Trećom fazom označen je period sedamdesetih godina našeg vijeka, a proučavani korpus predstavljaju humoristički napisi Miljenka Smoja u dnevnoj i tjednoj štampi, što izlazi u Splitu. Procenat tuđica je tu manji nego u prethodnom razdoblju, što je omogućilo zaključak da je tuđica mletačko-venecijanskog porijekla najmanje kod Marulića, a najviše u »Duji Balavcu«.

Kako je promatrani korpus bio zaista jako velik, ispitivano je 43.000 riječi, pisac je za svako razdoblje procentualno izražavao prisustvo talijanske leksike i u globalu i po pojedinim vrstama riječi.

To je, svakako, ogroman posao i dobiveni podaci dragocjeni su za sve buduće istraživače leksike splitskog govora i literarnih tekstova. Istovremeno, poučna je i metodologija Vidovićeva, iscrpnost i preciznost u prezentiranju podataka.

Kao zaključak dati su odgovori na ciljeve postavljene u uvodnom dijelu (određivanje frekvencije talijansko-mletačke leksike, utvrđivanje obima promjenljivih riječi u korpusu, frekvencija kod pojedinog pisca, u pojedinim vrstama tekstova i u pojedinim razdobljima), što je svelo analizu na direktan odgovor na pitanje postavljeno naslovom članka.

Svakako je potrebno istaći da se Vidović koristio i nekim novijim istraživanjima na planu leksike, primjerice kompjuterskom obradom Marulićeva jezika i zaključcima što su do njih došli obrađivači Marulićevih konkordiranih tekstova.

Po mom mišljenju, najuspjelije mjesto u analizi je sprovedena komparacija između splitskog i dubrovačkog »Duje Balavca«, koja je pokazala da splitsko izdanje ima manje tuđica od dubrovačkog. Da je frekvencija tuđica ovisna i o sociološkim i socijalnim uslovima, pokazala je analiza Kovačićeva »Smija«, gdje je procenat leksike talijanskog porijekla manji zato što su Kovačićevi junaci »u velikom broju težaci (ribari vrlo malo, a pomorci još manje)«, a i sam je pisac bio iz »težake sredine«.

Padovima u ovoj analizi smatram nekad izlišne digresije, na primjer, usporedbu akcenatske situacije u Kovačićevu djelu i troakcenatske sisteme bračkog govora, što je sasvim izvan teme, te navođenje čitavih tekstova rukopisnih crkvenih pjesama i pominjane matrikule. Dok je navođenje kraćih tekstova iz »Duje Balavca« i u dubrovačkom i u splitskom izdanju oživjelo izlaganje, navođenje tih starih tekstova nije mnogo pomoglo analizi, a još manje nivou izlaganja.

Unatoč tim zamjerkama mislim da je ovaj članak zaista najbolji dio u knjizi i pribavlja svom autoru mnogo komplimenata.

Treća studija, koja govori o splitskom »Pučkom listu« i slici života Dalmacije na njegovim stranicama, već je ranije objavljena u »Čakavskoj priči« (broj 1, god. 1975.) i mislim da je za lingvistu manje zanimljiva nego za historičara literature ili kulturne povijesti.

Vidovićeva sklonost ka davanju brojnih podataka i ovdje je došla do izražaja, što će vjerovatno korisno poslužiti svakom koga zanima i prošlost Splita i Dalmacije uopće, te profil časopisa namijenjenog narodu. Analizirani su, naime, svi tipovi napisa, najviše politički članci i stavovi Jurja Kapića, glavnog urednika, pojedini problemi vezani za narodni život, a sve je to ilustrovano mnoštvom odlomaka iz određenih napisa u »Pučkom listu«.

Za jednu moguću lingvističku analizu, kao i za svakog lingvistu, dosta su značajne marginalne (u odnosu na ostali tekst, naravno) napomene o jeziku »Pučkog lista«, gdje Vidović tvrdi da je uredništvo uvijek pokazivalo skrb za jezik, uslov saradnje je bio da je tekst napisan jezikom i stilom bliskim i pristupačnim puku, te da je posebnu brigu predstavljala leksika, gdje je stranoj riječi tražen narodni korlat ili opisna sintagma, dijalektizmi su zamjenjivani riječima koje su po urednikovoj ocjeni bile bliže štokavskom leksičkom fondu. List je počeo izlaziti u štokavskom narječju ikavskog izgovora, da bi poslije prešao na ijekavski, a pravopis je bio etimološki.

Kako se list zalagao za prikupljanje i čuvanje narodnog literarnog stvaralaštva, a i jezikom nastojao biti što bliži puku, Vidović smatra da je »Pučki list« bio »kačićevski omiljelo štivo« našega puka u Dalmaciji i njegovih iseljeničkih sinova po cijelom svijetu«, što bi moralo privući pažnju historičara jezika, posebno onoga kome je centar interesa standardni jezik i zakonitosti njegova početka i funkcioniranja, kao i utjecaj kačićevske tradicije u tom procesu.

»Čakavske studije« Radovana Vidovića pružile su tako obilje informacija stručnjacima različitog profila (lingvistima, povjesničarima, historičarima književnosti), kao i svima onima koje bilo kako zanima Dalmacija i njen život, jer u svakom članku, pored strogo stručnog, onog što bismo zvali naučnom podlogom i strukturom studije, provija fina slika atmosfere dalmatinskih gradova i »mista«, slika kulturne prošlosti i sadašnjosti naslikana rukom vrsnog poznavaoца dalmatinskih prilika i ljubitelja svega što je dalmatinsko, a što treba sačuvati ili pokazati svijetu.

Darija Gabrić-Bagarić